

Seria „Bain cler ch’eu discuor rumantsch“

Imprais rumantsch in giuventüna

Per Michi Beer sun Engiadina e rumantsch sinonims

DA MARIO PULT / LR

Michi Beer ha savü fingià da pitschen ch’el vivarà üna jada in Engiadina ingio ch’el ha passantà las vacanzas. Ch’el ha imprais rumantsch es be üna logica consequenza.

Blera glieud dal chantun Argovia fa vacanzas in Engiadina. Ma d’inrar capita ch’inchün decida cha’l lö da vacanzas dvainta la patria. Precis quai es però capità a Michi Beer chi viva uossa cun sia famiglia a Ftan.

Engiadina – lö da prüvadentscha

Nat e creschü sü es Michi Beer a Rütihof, üna fracziun da Baden. Là ha’l frequentà la scoula primara, insembel cun sia sour. „Las vacanzas vaina adüna passantà a Ftan cun quai cha meis genituors possedaivan qua ün’abitaziun“, quinta’l in ün rumantsch sainza accent. Culs uffants dals possessuors da la chasa è’l gnü bain daperüna, pustüt culla matta chi d’eira duos ons plü veglia: „Eu n’ha adüna giovà cun Gretta ma ella nun ha mâ discurrü cun mai rumantsch causa cha seis bap discurriva cun ella tudais-ch.“ Il prüm contact concret culla lingua rumantscha ha’l gnü cur ch’el ha survgni ün cudesch, dal qual es s’algorda amo chi’s trattaiva d’ün mat, da bescha e da Nadal. Il destin til ha culpi severamaing. Cur ch’el vaiva trais ons es mort seis frar da l’eukemia ed ot ons plü tard ha’l pers a seis bap, victima d’ün cuolp da cour illa flur da l’età. Quist ultim evenimaint crudel ha fat svagliar in el la paschiun per l’Engiadina. „Eu n’ha be algordanzas excellentas da quel temp da vacanzas ch’eu n’ha das-chü passantar cun mia sour e meis genituors a Ftan“, quinta Michi Beer. Davo la mort da seis bap es stat il sogiuorn in Engiadina sco tuornar in üna sort da refügi ingio ch’el, sia sour e sia mamma pudaivan mütschir da la tristezza ed ingio chi naschivan novas forzas. Cha da na stuvair serrar la porta d’chasa culla clav e da pudair laschar tachada la clav da l’auto sajan bain cumprouvas cleras cha l’Engiadina saja ün lö ideal per viver, agiundscha’l.

Ün bel regal

Michi Beer vess jent fat seis giarsunadi da marangun in Engiadina mo causa sia giuvna età nun ha’l survgni il permiss davart da sia mamma. Ün evenimaint clav es stat il regal da confirmaziun ch’el ha survgni da Gretta e da seis frars, nempe la commemoranza illa società da giuventüna da Ftan. „Quai ha significhà ch’eu pudaiva am partecipar a las festas da cumün sco Büman, Babania, Schüschaiver o Chalandamarz. Ed uschea n’haja dudi in meis temp liber bod be rumantsch“, disch Michi Beer e tradischa cha da quel regal haja’l gnü grond gust. Da quel temp d’eira’l bler insembel cun cumpogns chi, per part, discurrivan cun el bainschi tudais-ch ma chi dovraivan adüna darcheu plets rumantschs. Cha quai saja stat bun per ingrondir seis s-chazi da plets, manaja Michi cun tschera riantada. Illa giuventüna, a la maisa raduonda i’l restorant Cantieni, ha’l lura imprais adüna daplü. El nun ha mâ vulglü chi vegna müdà in tudais-ch be pervi dad el ed ha stuvü insister plü d’üna jada per cha giuvnas e giuvens stettan pro’l rumantsch. El ha cumanzà ün seguond giarsunadi

sco falegnam a Tarasp. Quai es stat l'ocasiun per discuorrer rumantsch. Lura s'ha' inamurà in üna giuvna da Ftan, culla quala el ha fundà plü tard famiglia. „Valeria discuorra cun mai amo adüna tudais-ch sco cur cha no vain imprais ans cugnuoscher“, quinta Michi e conferma la supposiziun chi dependa fermamaing dal prüm contact che lingua chi dvainta lingua da comunicaziun. La pronunzcha ha' exercità cun leger ils cudeschs La Strietta e Menin va a scoula. Sia söra til ha güdà lapro: „I giaiva per metter insembel ils plets inandret per chi detta üna frasa.“ Quai sun statta las unicas lecziuns da rumantsch ch'el ha giodü.

Sur dal rumantsch

Lura ha' cumanzà a lavur sco marangun pro la ditta Foffa&Conrad. El s'algorda ch'ün cumpogn da lavur sursilvan til ha dit: „Sch'eu sco Oberländer n'ha savü imprendere vallader schi est bun da far quai eir tü sco Unterländer.“ Uossa, a Scuol, lavuran in listessa intraprisa divers Rumantschs. „Minchatant n'haja l'impreschiun cha perfin plets da fabrica am gjajan our da bocca quasi automaticamaing per rumantsch“, disch il marangun. Cha eir la cumischiun da fabrica da Ftan, da la quala el es commember, as detta fadia da discuorrer rumantsch, manaja'l. El legia regularmaing texts rumantschs in gazetta sco eir fögls volants e taidla suvent radio rumantsch: „Eu m'ha partecipà al gö da las 7 e 17 e n'ha inclet tuot bain a la moderatura sursilvana.“ Dals idioms e dialects til plascha il jauer specialmaing bain intant cha'l puter til para main lom co'l vallader. Michi Beer ha fadia d'incleger l'opposiziun invers il rumantsch grischun: „Eu congual la situaziun dals idioms e dal rumantsch grischun cun quella dals dialects svizzers e'l tudais-ch da scrittüra.“ El es persvas cha'l rumantsch nu gjaja a perder, cha tscherts plets as müdan il plü da tuot ma cha quai tocca pro'l gir dal muond. Ad el para la devisa „Chi chi sa rumantsch sa daplü“ üna frasa geniale e spera cha quella detta daplü sgürezza als Rumantschs.

Bilinguità in famiglia

Cun seis duos mats discuorra Michi Beer tudais-ch. „Il motiv principal es ch'eu less chi inclegian a lur nona. E lura pensa ch'els varan plü tard damain fadia cul tudais-ch“, spiega'l la situaziun. Sia duonna, seis sör e sia söra discuorran rumantsch culs puobs uschè cha la famiglia es bilingua. El s'vess manaja ch'el nu saja ne dunà ne paschiunà per linguas ma cha da discuorrer rumantsch saja stat per el üna necessità per viver a Ftan: „Sainza savair rumantsch nu's poja sentir bain in quista cumünanza.“